

Zdeněk Liška

Nikdy nebyl ve filmu kladen tak velký důraz na hudbu jako v padesátých a šedesátých letech. Nešlo přitom jen o kinematografii americkou, ale v té době i o stále ještě velmi silnou kinematografii evropskou. Ať už byla francouzská (Vladimir Cosma, Maurice Jarre), nebo italská (Ennio Morricone, Luis Bacalov, Nino Rota, Nicola Piovani), překračovala hranice užité hudby a vytvářela nový žánr, v němž se mísil tehdy módní jazz s popem a avantgardními výboji vážné hudby. Český film v té době nezůstával stranou.

TEXT: JOSEF VLČEK

Jména Jiřího Srnky, Luboše Fišera, Štěpána Luckého a řady dalších představovala ve svém oboru světovou špičku. Králem mezi nimi byl ale Zdeněk Liška (1922–1983). Od roku 1945, kdy nastoupil ve studiích v tehdejší Gottwaldově, složil hudbu ke 160 celovečerním a 400 krátkometrážním a středometrážním filmům. Kromě toho tvořil hudbu pro divadla a příležitostné kompozice, z nichž asi nejslavnější jsou díla, jež psal pro perského šáha v letech 1971 až 1977. Některé zdroje dokonce tvrdí, že je autorem státní hymny Kataru.

Hornický synek ze Smečna u Kladna začínal s tátou v místní dechové kapele, která hrála hlavně na svatbách a na pohřbech. Jeho životopisci to staví do souvislosti s jeho láskou k valčíkům a pohřebním pochodům, které se v jeho tvorbě velmi často objevují. Ostatně jeho nejoblíbenějším nástrojem byla křídlovka. Pamatujete, jak důležitou roli hrála v Hříšných lidech města pražského? Nebo v jednom z jeho posledních filmů Signum Laudis? Už v osmi hrál na „zednické varhany“ čili tahací harmoniku a rychle zvládal každý hudební nástroj, který se mu dostal do ruky.

I když měl absolutní sluch, rodiče si nepřáli, aby se naplno věnoval hudbě, ale on si dokázal prosadit svou. Na pražské konzervatoři studoval dirigování a skladbu u Rudolfa Karla, Otakara Šína, Metoda Doležila a Karla Janečka. Po roce 1944, kdy absolvoval, chvíli působil jako dirigent amatérského orchestru ve Slaném, ale pak s pomocí svého bývalého středoškolského profesora nastoupil do zlínských filmových ateliérů. Působil tam přes patnáct let.

Ještě během roku 1945 zkomponoval svou první filmovou hudbu, k dokumentu Přístáv v srdci Evropy. Ve Zlíně se zpočátku věnoval animovanému filmu. Podílel se na několika dílech loutkových agitačních krátkých filmů o panu Prokoukovi a na dalších krátkých kreslených nebo loutkových filmech a později psal hudbu k cestopisným filmovým reportážím Hanzelky a Zikmunda. V Gottwaldově/Zlíně se naučil metodě kontrastu. V pozdějších dílech dokázal aplikovat to, co se naučil u Ferdie Mravence Hermíny Týrlové: dokázal napsat andělsky znějící sbory do vypjatých nebo strašlivých scén, stejně jako ponuré, melancholické smyčcové party do

scén bukolických. Spalovač mrtvol je toho vzorným příkladem.

Jako autor hudby k celovečerním filmům debutoval v roce 1950 v nepříliš vydařené veselohře Pára nad hrncem. Jím složený filmový doprovod byl postaven přesně na tom, co v pozdějších letech nenáviděl, na velkém symfonickém orchestru. Velká byla i partitura – čítala 339 stran. Snad jen jeho hudba pro Marketu Lazarovou byla skoro stejně rozsáhlá. Režisér Miroslav Cikán z oněch 339 stran nakonec použil jen část.

K dalšímu celovečernímu filmu se dostal až o sedm let později. Pro režiséry Kádára a Klose složil hudbu k filmu Tam na konečné. Poprvé se v ní setkáme s pestrou instrumentací, kterou si Liška oblíbil. Více než orchestr ho přitahovaly trsy několika nástrojů. Najdeme tu trio foukacích harmonik, hammondky, jazzový nonet Karla Krautgartnera, varhanní toccatu v provedení Jiřího Ropka a další drobnosti.

Prvního věhlasu, a to dokonce i světového, dosáhl Vynálezem zkázy z roku 1958. Liška pro něj vyvinul jakousi mechanickou hudbu, v níž hrálo důležitou roli cembalo, a zvukové efekty

Foto: archiv rodiny

inspirované tehdy nastupujícím trendem konkrétní a industriální hudby. Důležitou roli v jeho kompozici hrály konkrétní zvuky – hlasy, zpěv ptactva, ruch strojů a další prvky do té doby považované za nehudební.

Z Liškovy tvorby padesátých let stojí dále za zmínku hudba k Podskalského

komedii Kam čert nemůže s Miroslavem Horničkem v hlavní roli novodobého doktora Fausta a s Janou Hlaváčovou. Liška v ní představil další ze svých originálních muzikantských triků, neobvykle obsazený soubor. Čítal pikolu, klarinet, altsaxofon, dvě trubky, dva trombony, tubu, dva klavíry, Hammondovy

Od roku 1945, kdy nastoupil ve studiích v tehdejší Gottwaldově, složil hudbu ke 160 celovečerním a 400 krátkometrážním a středometrážním filmům. Kromě toho tvořil hudbu pro divadla a příležitostné kompozice, z nichž asi nejslavnější jsou díla, jež psal pro perského šáha v letech 1971 až 1977. Některé zdroje dokonce tvrdí, že je autorem státní hymny Kataru.

varhany, cembalo a přešli dalších bicích nástrojů včetně marimby, tamtamů, gongu. Podobné, často ještě neobvyklejší sestavy včetně složitých kaskád různorodých bicích budou provázet Lišku i v další tvorbě.

Liškův věhlas stoupal a v šedesátých letech se stal nejvyhledávanějším autorem v československém filmu. Dokázal napsat hudbu k dětským filmům, válečným dramátům, psychologickým snímkům i k historickým freskám typu Vlášilovy Markety Lazarové. Traduje se dokonce, že pomáhal Vlášilovi, který se ve střizně s filmem dlouho trápil, tím, že stále hlásil, že ještě nedokončil hudbu, i když už ji měl dávno napsanou, jen aby pro režiséra získal co nejvíc času.

Vrcholnými Liškovými díly té doby jsou především soundtracky k filmům Smrt si říká Engelchen (1963), Obchod na korze (1965) a Spalovač mrtvol (1968). Ve Spalovači se skladatel blýskl prolínáním dvou hudebních pásem – jednak efektním valčíkem ve 12/8 taktu a jednak šestatřicetičlenným sborem beze slov a bez doprovodu ja-

dostat cokoli – středověkou i barokní hudbu, neoklasicismus, romantismus, secesní promenádní orchestr i jazzový ansámbl. V případě Štorchovy trilogie ale stvořil svou vizi „pravé hudby“, ve které kromě autorových oblíbených bicích a perkusních nástrojů hrála důležitou roli pikola nebo altová flétna a různé netypické sestavy dechových nástrojů.

skladateli. V normalizovaném Československu začal s česko-polským seriálem Duhový luk, o hledání nacistického pokladu ukrytého ve Vysokých Tatrách, pokračoval přes šestidílné Haldy podle sociálního románu Anny Marie Tilschové z Ostravska v době 1. světové války a v letech 1974 až 1979 vytvořil hudbu k pověstným Třiceti případům majora

doprovod k Vávrově trilogii Dny zrad, Sokolovo a Osvobození Prahy nebo k seriálu Třicet případů majora Zemana. Nenechal si do své tvorby mluvit. Prý jedině režisér Jiří Krejčík se s ním odvážil diskutovat.

Pamětníci vyprávěli, že když ještě pracoval ve Zlíně a měl už první úvazky na Barrandově, často pendloval mezi tehdejšími Gottwaldovem a Prahou, přičemž při cestě vlakem komponoval.

Když dorazil do Prahy, nechal se z nádraží odvézt do hotelu Šroubek, kde měl

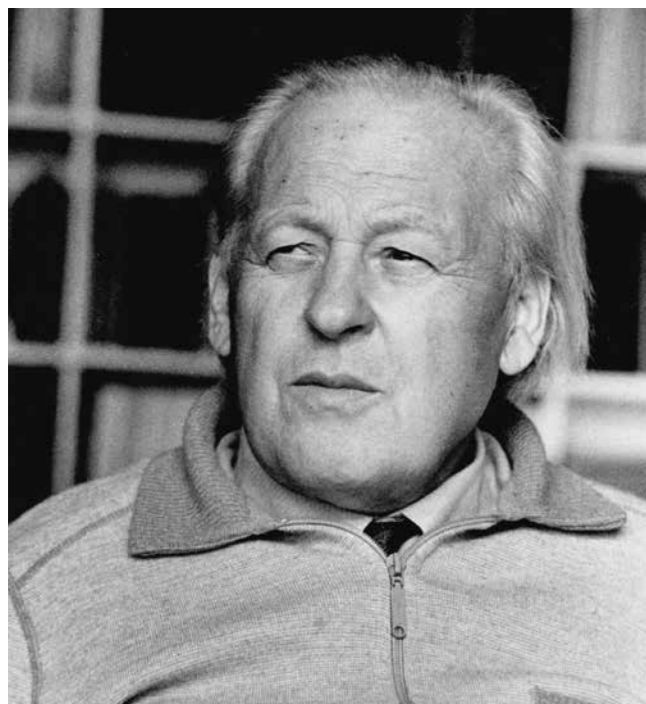
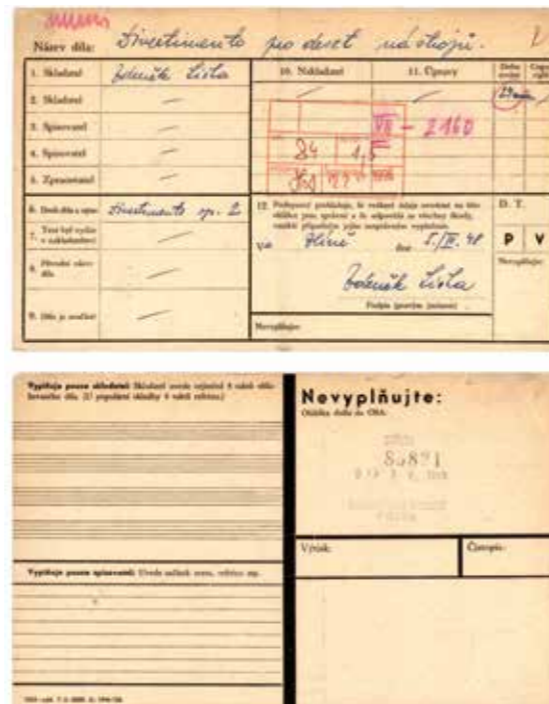

Foto: archiv rodiny

Ručně vyplněná ohláška s podpisem Zdeňka Lišky

kýchkoli nástrojů, navíc s elektronickým dozvukem, který vytváří až psychedelický halucinační efekt. Spolu s hudbou Luboše Fišera k filmu Valerie a týden divů bývá hororová hudba ze Spalovače považována i v zahraničí za jeden z vrcholů evropské filmové hudby šedesátých let.

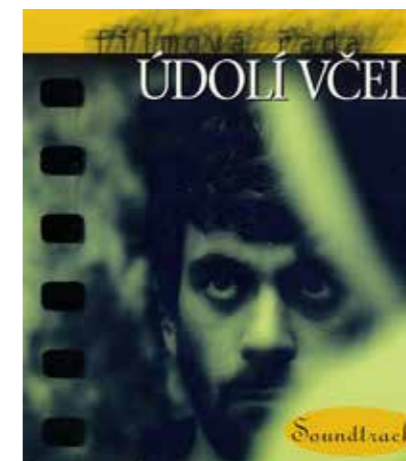
Vysoká úroveň Liškovy tvorby pokračovala i v sedmdesátých letech. Napsal hudbu k filmům Stíny horkého léta, Dým bramborové natě, Už zase skáču přes kaluže, Robinsonka a k trilogii podle románů Eduarda Štorcha Osada Havranů, Na veliké řece a Volání rodu, která je považována za další vrchol jeho tvorby. Liška dokázal do svébytného zvuku

Liška je rovněž autorem hudby k filmu Jáchyme, hoď ho do stroje, pro nějž vymyslel svérázný komputerový zvuk a jakousi – jak sám říkal – „ufonskou hudbu“. V Hříšných lidech města pražského si zase vyzkoušel svou schopnost napsat hospodské kuplety včetně slavného Dejte mi zahrát, pane inšpektor.

Velkou část Liškovy tvorby sedmdesátých let tvoří seriálová hudba pro Československou televizi. Už na tříhodinové Marketě Lazarové bylo znát, že skladatel se dobře orientuje v rozsáhlých dějových prostorech, a provazování televizních seriálových dílů mu proto šlo jako žádnému jinému tehdejšímu

Zemana. I v nich prokázal svůj ohromující talent, když pro úvodní titulky, o nichž se ironicky říkalo, že byly nejdelší na světě, napsal vynikající melodii, citovanou dodnes například skupinou Vltava.

O svérázném skladateli se vypráví spousta historek. Bylo mu prý lhostejné, zda skládal hudbu pro prorežimní seriály, nebo pro představitele české filmové vlny šedesátých let. Bylo mu jedno, pro koho skládá. Fascinoval ho jen a jen akt tvorby. Nebyl v žádném uměleckém svazu a nikde se neangažoval. Nepotřeboval to, jak říkával. Na jedné straně je tedy autorem hudby k filmům Vyšší princip, Ikarie XB 1, Adelheid a na druhé skládal

v pokoji postavený klavír, na kterém si čerstvě zkomponovanou hudbu přebral, a pak pokračoval do studia Filmového symfonického orchestru ve Smečkách, kde se nahrávalo. To se prý dělo po celá šedesátá léta.

Měl i jiné neobvyklé metody práce. Nechával si do studia přinést krabice s filmem, zavřel se s nimi do projekce, zásobil se pitím a jídlem (oblíbená šunka nikdy nesměla chybět) a se stopkami v ruce se pustil do komponování. Při své pověstné preciznosti skládal hudbu doslova na desetinu sekundy.

Koncem šedesátých let si koupil vilu v Hlásné Třebani. Měl v ní stříhací stůl a komponoval už jen doma. Ušetřil tím spoustu času, takže v průběhu sedmdesátých let dokázal složit hudbu k sedmi až osmi různorodým filmům ročně.

Občas skládal hudbu k několika snímkům najednou. Říká se, že dokázal komponovat i ve studiu během poslechu úplně jiné skladby, a ještě upozorňoval na chyby v nahrávce. Při samotné práci byl rychlý, precizní a soběstačný. Udělal si skicu, pak partituru, a ani v další části procesu neměl žádné spolupracovníky – všechna aranžmá si dělal sám. Pouze rozepsání partitury už nechal na jiných.

Jiná historka vypráví, že jednou Liška zapomněl napsat hudbu pro několikaminutovou scénu s plesem. To bylo v jeho případě velmi nezvyklé, ale stalo se. K šoku všech prý skladatel vykřikl „Moment!“ a odběhl. Za dvě hodiny se vrátil s hotovou parádní kompozicí.

Mnozí jeho kolegové a přátelé tvrdí, že ke svému talentu přistupoval s až bohémským nadhledem. Dostával řadu

cen, ale moc si jich nehleděl. Nesnášel interview. Mluvil prý občas filmařům do řemesla, hlavně do stříhu. Bavilo ho vydělávat peníze. Byl nejlépe placeným českým skladatelem v socialistickém Československu.

Zdeněk Liška trpěl od mládí těžkou cukrovkou a na začátku osmdesátých let se jeho zdravotní stav začal zhoršovat. Špatně chodil. Omezil svou autorskou produkci, a dokonce začal odmítat i atraktivní filmařské nabídky. Pro film Páni kluci místo sebe nabídl Petra Hapku, který se právě v něm ukázal jako jeho vzorný žák a pokračovatel. Poslední film, na kterém jako autor hudby participoval, byl sci-fi film Kam zmizel kurýr a Krejčíkova Povídka malostranská z roku 1981. ☒